

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีเป้าหมายอันสูงสุดที่ชัดเจน คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง เพราะมีวิธีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม ผล นิพพาน อันเป็นสุขอย่างยิ่ง ด้วยการเจริญมรรคมืองค์ ๘ อันเป็นทางเกษม และการปฏิบัติที่จะทำให้การบรรลุผลช้าหรือเร็วก้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานแห่งการรู้ธรรมหรือการบรรลุธรรม นั่นก็คือ อินทรีย์ ๕^๑ พระพุทธองค์ทรงชี้แจงว่า ตัวการที่กำหนดให้รู้ช้าหรือเร็ว ก็คือ อินทรีย์ ๕ กล่าวคือ ถ้าอินทรีย์ ๕ อ่อนไปก็รู้ช้า ถ้าอินทรีย์ ๕ แก่ล้าก็รู้ได้เร็ว^๒ และการปฏิบัติธรรมโดยที่แท้ก็เป็นการพัฒนาหรืออบรมอินทรีย์ให้แก่กล้านั่นเอง เมื่อมีการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยผู้ปฏิบัติหมั่นเพียรกำหนดรู้อารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน คือ รูปนาม อย่างจดจ่อต่อเนื่องอยู่เสมอ ๆ ทำให้เกิดมีมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป จึงจะเกิดผล คือ การรู้ธรรมหรือการบรรลุธรรมเร็วขึ้นตามมา

การปฏิบัติธรรมโดยการเจริญมรรคมืองค์ ๘ มีหลักธรรมที่ดำเนินไปสู่ความหลุดพ้นดับทุกข์โดยสิ้นเชิงนั้น คือ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ แปลว่า การเจริญธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติลงในฐานทั้ง ๔ หรือการปฏิบัติที่มีสติเป็นประธานลงในฐานทั้ง ๔ อันได้แก่ กาย เวทนา จิต และธรรม ซึ่งก็มีปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร^๓ อันเป็นพระสูตรใหญ่ที่รวมหลักการปฏิบัติไว้ในพระสูตรต้นตปิฎกที่หมื่นกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ และมีขณิกนิคาย มูลปณณาสก เล่มที่ ๑๒ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ ที่มีความสมบูรณ์แบบที่สุด โดยทรงปรารภพุทธบริษัท ขนขาวนิคมกัมมาธัมมะ แคว้นกुरु ว่ามีความสนใจในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ กันอย่างมาก แม้แต่พวกทาสกรรมกร และบริวารชนทั้งหลายก็สนทนากันแต่เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ณ ที่นั้นได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม

^๑ ส.ม. (บาลี) ๑๙/๔๗๑/๑๖๙, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๑/๒๘๒.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๗๖.

^๓ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒ - ๓๗๓/๓๐๑ - ๓๐๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๖/๑๐๑.

เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ”

โดยความเป็นจริงแล้ว การบรรลุพระนิพพานได้ ต้องมีวิปัสสนาญาณที่แก่กล้าด้วยกำลังอินทรีย์ ๕^๔ และวิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากขาดเสียซึ่งเหตุ นั่นคือ การเจริญสติปัฏฐาน เพราะเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า การเจริญสติปัฏฐาน ๔ มีความเกี่ยวเนื่องกับการอบรมบ่มอินทรีย์ ๕ ให้เจริญแก่กล้าสมดุลสมบูรณ์พร้อม คือ เมื่อพัฒนาอินทรีย์ ๕ ให้มีขึ้น ให้เจริญยิ่งขึ้นจนสมบูรณ์พร้อม ยังผลให้การรู้ธรรมหรือบรรลุธรรมเร็วขึ้นตามไปด้วย ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าหารายละเอียดความสำคัญ และความสัมพันธ์ของการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นความสำคัญในการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ว่ามีผลต่อการรู้ธรรมหรือบรรลุธรรมจึงต้องการศึกษาให้ชัดเจนว่า การพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และคัมภีร์หรือตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องว่า การพัฒนาอินทรีย์ ๕ ทำให้เกิดผลต่อการการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้อย่างไรหรือเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอย่างไร แล้วจะเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อความเข้าใจเป็นแนวทางในการศึกษาปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมให้ถูกต้องตามหลักในทางพระพุทธศาสนา แล้วจะเป็นประโยชน์แก่ชนทั้งหลายสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาอินทรีย์ ๕ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ เพื่อให้ทราบอินทรีย์ ๕ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ว่าเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ เพื่อให้ทราบการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ว่าเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ เพื่อให้ทราบการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ว่าเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

---

^๔ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสี สยาดอ), วิปัสสนานัย เล่ม ๒, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) ตรวจชำระ, (นครปฐม: ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๒.

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ ที่พิมพ์พุทธศักราช ๒๕๓๕ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๒๕ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือเอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเนื้อหาของอินทรีย์ ๕ และการเจริญสติปัฏฐาน ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์ปุคคัลลัญญัตติ คัมภีร์สติปัฏฐาน เป็นต้น ซึ่งตรงตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ แล้วนำมาสรุป เรียบเรียง นำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

ศึกษาการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ และคัมภีร์ปรมัตถทีปนี เป็นต้น ตลอดจนหนังสือ ตำรา เอกสาร มีหนังสือ ๑๐๐ ปี อัครมหากัมมัญฐานาจริยะ พระภททันตะ อาสภมหาเถระ รจนา, In This Very Life รู้แจ้งในชาตินี้ โดยพระกัมมัญฐานาจริยะ พระปณิตตาภิวงค์, วิธีเจริญมหาสติปัฏฐาน เล่ม ๑ สยาดอภททันตะวิโรจนะ รจนา และโพธิปักขิยธรรม รจนาโดยพระคันธสาราภิวงค์ (สมรัักษ์ คนธสาโร) เป็นต้น ผลงานทางวิชาการ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา และสาขาพุทธศาสนา ซึ่งตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๓ แล้วนำมาสรุป เรียบเรียง นำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยที่ได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

๑.๕.๑ อินทรีย์ ๕ หมายถึง ความเป็นใหญ่ สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน ธรรมชาติที่

เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน จึงเรียกว่า อินทรีย์ มี ๕ อย่าง คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

๑.๕.๒ การพัฒนา หมายถึง การเจริญ หรือภาวนา เป็นการฝึกให้เป็น การทำให้มีขึ้น ทำให้เกิดขึ้นบ่อย ๆ ทำให้เจริญเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการฝึกฝนอบรมตามข้อปฏิบัติของมรรค หรือการลงมือปฏิบัติตามมรรควิธี ที่จะกำจัดเหตุแห่งทุกข์

๑.๕.๓ การพัฒนาอินทรีย์ ๕ หมายถึง การปฏิบัติโดยการเจริญอินทรีย์ ๕ ให้แก่กล้า หรือการทำอินทรีย์ที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดมีขึ้น และให้เจริญแก่กล้าสมดุสุมบูรณ์พร้อม แล้วเป็นผล ให้เกิดปัญญาชัดอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สูงขึ้นๆ ตามลำดับ จนสามารถกำจัดอวิชชาได้

๑.๕.๔ คุณของอินทรีย์ ๕ หมายถึง กำจัดสิ่งที่เป็นโทษ คือ ความไม่มีศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท เป็นต้น

๑.๕.๕ โทษของอินทรีย์ ๕ หมายถึง ธรรมที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับอินทรีย์ ๕ คือ ความไม่มีศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท อวิชชา ความเร่าร้อนเพราะอวิชชา เป็นต้น

๑.๕.๖ เครื่องสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ หมายถึง การสลัดคุณธรรมที่ต่ำออกไป เช่น ความไม่มีศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท หรืออินทรีย์ที่ต่ำกว่าจะถูกสลัดออกไป ด้วยอำนาจแห่งอินทรีย์ ๕ ที่สูงขึ้น เช่น ด้วยหฤทัยอินทรีย์ ๕ จึงสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ในปฐมฌาน หรือ ด้วยอำนาจแห่งโสดาปัตติผลสมาบัติอินทรีย์ ๕ จึงสลัดออกจากอินทรีย์ ๕ ในโสดาปัตติมรรค คือ เลื่อน ขึ้นสูงไปเรื่อย ๆ จนถึงพระชีนาสพ สลัดออกได้ถึงที่สุด

๑.๕.๗ สติปัญญา หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือข้อปฏิบัติที่มีสติเป็นประธาน คือ มีสติ กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริงของสภาวะธรรมนั้น ๆ ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายตามอำนาจกิเลสที่ทำให้เห็นผิดไป

๑.๕.๘ การเจริญสติปัญญา ๔ หมายถึง การปฏิบัติสติปัญญา ๔ โดยการระลึกรู้อาการที่เกิดทางกาย, เวทนา, จิต, และธรรม อันเป็นสถานที่ทำงานของสติ (ระลึกรู้) ยังผลให้เกิดวิปัสสนาญาณ ปัญญาญาณ โดยจิตจะรู้เห็นไตรลักษณ์ของสังขาร เมื่อรู้แล้วจะได้รู้แจ้งคลายความยึดมั่นถือมั่นได้

๑.๕.๙ กำหนดรู้หรือการสังเกต บางแห่งใช้ว่า ดู รู้ เพ่งพิจารณา หมายถึง รู้สีกตัวชัดอยู่ในอารมณ์ คือ รูปนามที่เป็นปัจจุบันด้วยสติสัมปชัญญะ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัญญา ๔ ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้

ทบทวนวรรณกรรม เอกสาร ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค และมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ได้ปรากฏว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโหมันส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ คือ พิจารณาเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย เห็นจิตในจิต และเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโหมันสในโลกได้”^๕

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค ได้ปรากฏ ด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ อินทรีย์ ๕ ประการ คือ ๑. สัทธินทรีย์ ๒. วิริยินทรีย์ ๓. สตินทรีย์ ๔. สมาธินทรีย์ ๕. ปัญญินทรีย์”^๖

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ได้ปรากฏว่า “อินทรีย์ ๕ ประการนี้ของเธอ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ย่อมปรากฏอ่อน เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้ ปรากฏอ่อน เธอจึงบรรลุคุณวิเศษเพื่อความสิ้นอาสวะช้า”^๗

พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ ปรากฏว่า “สัตว์ทั้งหลายที่มีอินทรีย์อ่อน เหล่านั้นเป็นโณ อินทรีย์ ๕ คือ (๑) สัทธินทรีย์ (อินทรีย์ คือ ศรัทธา) (๒) วิริยินทรีย์ (อินทรีย์ คือ วิริยะ) (๓) สตินทรีย์ (อินทรีย์ คือ สติ) (๔) สมาธินทรีย์ (อินทรีย์ คือ สมาธิ) (๕) ปัญญินทรีย์ (อินทรีย์ คือ ปัญญา) อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันสัตว์เหล่าใดไม่สอ่งเสพ ไม่เจริญ ไม่ทำให้มาก ไม่ทำให้เพิ่มพูนขึ้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นนั้นชื่อว่า ผู้มีอินทรีย์อ่อน”^๘

๒) คัมภีร์ฎีกา ได้ปรากฏเกี่ยวกับสติปัฏฐานไว้หลายแห่ง เช่น ปรมัตถทีปนี มหาฎีกาใหม่ โดยให้เหตุผลที่พระพุทธองค์ควรจะตรัสพระบาลีว่า “จตตาริ สติปัฏฐานานิ” แต่ตรัสเป็น “จตตาริ สติปัฏฐานา” เพราะทรงมุ่งเอาคำว่า “สติ” เป็นตัวประธานในสัมปยุตตธรรมทั้งหลายที่เกิดร่วมในการเจริญสติปัฏฐาน ๔

^๕ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒ - ๓๗๓/๓๐๑ - ๓๐๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๖/๑๐๑ - ๑๐๒.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๓๔/๓๔๖.

^๗ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๒/๒๒๖ - ๒๒๗.

^๘ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๑/๕๒๘.

๓) ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์ ได้อธิบาย อินทรีย์ ไว้ว่า ชื่อว่า อินทรีย์ โดยความหมายว่า เป็นอธิบดี (ความเป็นใหญ่) เป็นต้น^๙

๑.๖.๒ ตำราวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ วิปัสสนานัย เล่ม ๒ ว่า อินทรีย์ ๕ แก่กล้าได้ด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ (๑) พยายามกำหนดให้รู้ชัดถึงความดับไปของสังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นต้น^{๑๐}

๒) พระภททันตะ อาสภมหาเถระ ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ ปฐมวิปัสสนาวงศ์ ในประเทศไทย ว่า เอกพีซี หมายความว่า เป็นพระโสดาบันที่จะปฏิสนธิอีกชาติเดียว ก็จะได้บรรลุถึงอรหัตผลแล้วจักปรินิพพาน ฉะนั้น โสดาบันบุคคลนี้เรียกชื่อว่า เอกพีซีโสดาบัน ได้แก่ พระโสดาบันที่สร้างบารมีอย่างแก่กล้า มากไปด้วยปัญญา เจริญสมถภาวนามาน้อย แต่เจริญวิปัสสนามาก เมื่ออินทรีย์ ๕ แก่กล้าในชาตินี้ ก็สามารถบรรลุมรรค ผลได้รวดเร็ว ชื่อว่าเป็นเอกพีซีโสดาบัน^{๑๑}

๓) พระกัมมัญฐานาจริยะ อุ ปณิตตาภิวงสะ ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ รู้แจ้งในชาตินี้ ในบทที่ ๒ รู้แจ้งปรมาตมธรรมด้วยการอบรมอินทรีย์ให้แก่กล้า ว่า การปฏิบัติวิปัสสนา เป็นการพัฒนาเจตสิกฝ่ายกุศลจิตให้เข้มแข็งแก่กล้าสามารถคุมจิตได้อย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้เกิดปัญญา รู้แจ้งชัดอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สูงขึ้น ๆ ตามลำดับ จนสามารถกำจัดอวิชชาได้^{๑๒}

๔) สยาตอภททันตะวิโรจนะ ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ วิธีเจริญมหาสติปัฏฐาน เล่ม ๑ ตอนหนึ่งว่า อินทรีย์ต้องแก่กล้า จึงนำพาธุระรวมไว้ เพื่อทำให้อินทรีย์ ๕ มีความสมดุลและมีกำลังแก่กล้า ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องประพฤติปฏิบัติตามโอวาทคำสอนของพระพุทธองค์ โดยกระทำความเพียรเจริญวิปัสสนามหาสติปัฏฐาน ทุกวันคืน จะต้องอาศัยวิธีการทำอินทรีย์ให้แก่กล้า ๔

^๙ พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๔๓.

^{๑๐} พระโสภณมหาเถระ (มหาสี สยาตอ), **วิปัสสนานัย เล่ม ๒**, หน้า ๑๖๓.

^{๑๑} พระภททันตะ อาสภมหาเถระ รจนา, **ปฐมวิปัสสนาวงศ์ ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๗.

^{๑๒} พระกัมมัญฐานาจริยะ พระปณิตตาภิวงสะ, **In This Very Life รู้แจ้งในชาตินี้**, รจนา, แปลโดย พิชิต - วิญญูญา ภทรวิมลพร, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓.

ประการ มีการเห็นแค่ความดับสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้น เป็นต้น^{๑๓}

๕) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ พุทธธรรม ว่า หลักธรรมเป็นเครื่องวัดความพร้อม และบ่งชี้ความก้าวหน้าช้าหรือเร็วของบุคคลในการปฏิบัติธรรม ได้แก่ อินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา หลักธรรมชุดนี้ใช้สำหรับการปฏิบัติธรรม ได้ทั่วไปตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด^{๑๔}

๖) พระคันธสาราภิงค์ (สมรักษ์ คนธสาโร) ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ โพธิปักขิยธรรม ว่า อินทรีย์ ๕ เปรียบเหมือนพระราชา เป็นบุคคลที่มีอำนาจสูงสุดของประเทศ ในสมัยก่อน พระราชาปกครองประเทศ ทุกคนอยู่ภายใต้พระราชอำนาจ อินทรีย์เหล่านี้ก็เช่นเดียวกัน หากเข้าถึงความเป็นอินทรีย์ ขณะใด ขณะนั้นก็เหมือนเป็นพระราชาปกครองประเทศ เพราะมีกำลังมากในการประกอบกิจของตน จิตที่ไม่ประกอบด้วยอินทรีย์ ๕ ก็เหมือนประเทศที่ขาดพระราชาปกครอง ย่อมเป็นประเทศที่ไม่สงบ มีสงครามอยู่เสมอ แต่จิตที่มีอินทรีย์ ๕ เหมือนประเทศมีพระราชาปกครอง ย่อมมีแต่ความสงบร่มเย็น^{๑๕}

๗) พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี) ได้ให้ทัศนะไว้ใน เอกสารประกอบ การสอน รายวิชา สติปัฏฐานภาวนา ว่า เหตุสนับสนุนให้เกิดวิชาและวิมุตติ มีส่วนสำคัญ คือ อาหารของวิชาและวิมุตติ โดยเริ่มจากการคบสัตบุรุษ จนไปถึงโพชฌงค์ ๗ เป็น เหตุสนับสนุนให้เกิดวิชาและวิมุตติสมบูรณ์ขึ้นมา^{๑๖} ในส่วนนี้ก็มีศรัทธา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอินทรีย์ ๕ เป็นอาหารอันสำคัญรวมอยู่ด้วยซึ่งเป็นเหตุให้ถึงวิชาและวิมุตติได้

๑.๖.๓ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) พระครินทร์ ผลาโณ (ขวัญรักษ์ศรี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาญาณ ๑๖ ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” พบว่า การเจริญอินทรีย์ ๕ คือ การปฏิบัติที่มีหลักการเป็นไปตามลำดับในสัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ผู้ที่ปฏิบัติต้องรู้วิธีการปรับ

^{๑๓} สยาดอกัททันตวิโรจนะ, วิธีเจริญมหาสติปัฏฐาน เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๗.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๗๕.

^{๑๕} พระคันธสาราภิงค์, โพธิปักขิยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๗๗ - ๗๘.

^{๑๖} พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี), เอกสารประกอบการสอน รายวิชา สติปัฏฐานภาวนา, (ม.ป.ท.: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ๒๕๕๖), หน้า ๙๔, ๕๓๗ - ๕๔๖.

ความสมดุลในหลักธรรมทั้ง ๕ คือ สัทธินทรีย์ ควรมีความสมดุลกับ ปัญญินทรีย์ เพราะหากมีสัทธา มากกว่าคุณธรรมอื่นทำให้เกิดความปักใจเชื่อได้ แต่หากมีปัญญามากไปทำให้เป็นผู้มีมีฉันทิภูมิมาก ไปในทางที่ผิด ดังนั้นจึงควรมีความสมดุลในสัทธินทรีย์ และปัญญินทรีย์ วิริยินทรีย์ ควรมีความ สมดุลกับสมาธิินทรีย์ และหากมีวิริยินทรีย์มากเกินไปทำให้ฟุ้งซ่าน แต่หากมีสมาธิินทรีย์มากเกินไป ก็ทำให้หลับ จึงควรมีความสมดุล ในวิริยินทรีย์กับสมาธิินทรีย์ สตินทรีย์ เป็นเครื่องกำหนดรู้ ไม่ หลงลืมสติ มีไว้มากเป็นการดีเพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดรู้ ว่า สัทธินทรีย์ และปัญญินทรีย์ มีความ สมดุลกันหรือไม่ วิริยินทรีย์กับสมาธิินทรีย์ มีความสมดุลกันหรือไม่^{๑๗}

๒) พระมหาสุวรรณพงษ์ สุทนโต (ศรีเมือง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาอินทรีย์ ๕ และการปรับอินทรีย์ ๕ ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา” พบว่า พระพุทธพจน์ได้แสดงปฏิปทา ๔ ว่า ด้วยแนวการปฏิบัติธรรมของบุคคลที่แตกต่างกันไปเป็น ๔ ประเภท คือ บางพวกปฏิบัติลำบากทั้งรู้ ได้ช้า บางพวกปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว บางพวกปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้า บางพวกปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ ได้เร็ว พระพุทธองค์ทรงชี้แจงว่า ตัวการที่กำหนดให้รู้ช้าหรือรู้เร็ว ก็คือ อินทรีย์ ๕ กล่าวคือ ถ้าอินทรีย์ ๕ อ่อนไปก็รู้ช้า ถ้าอินทรีย์ ๕ แก่ล้าก็รู้ได้เร็ว^{๑๘}

๓) พระมหาวิฑูร เทวธมโม (เกิดศร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างอินทรีย์ ๕ กับพละ ๕” พบว่า ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการอบรมบ่มอินทรีย์ ให้แก่กล้า จึงจะสามารถบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง คือ พระนิพพานได้ และการบรรลุจุดหมายได้ นั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องอาศัยอินทรีย์ ๕ เป็นตัวหลัก ซึ่งมีปรากฏอยู่ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ^{๑๙}

๔) พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (โธฐุ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างตัวชีวิตเพื่อ วิเคราะห์อินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖” พบว่า อินทรีย์ ๕ เป็นข้อปฏิบัติที่พระสาวกเคย ประพฤติปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ ดังข้อความใน มหาสกุทายีสสูตร ว่า “เราได้บอกข้อ ปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามเจริญอินทรีย์ ๕ ประการ คือ เจริญ สัทธินทรีย์ ที่ให้ถึงความสงบ ให้ถึงความตรัสรู้...เจริญปัญญินทรีย์ ที่จะให้ถึงความสงบ ให้ถึงความ ตรัสรู้ เพราะเจริญอินทรีย์ ๕ ประการ นั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญา

^{๑๗} พระครินทร ผลยาโณ (ขวัญรักษ์ศรี), “ศึกษาญาณ ๑๖ ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒.

^{๑๘} พระมหาสุวรรณพงษ์ สุทนโต (ศรีเมือง), “ศึกษาอินทรีย์ ๕ และการปรับอินทรีย์ ๕ ในการเจริญ วิปัสสนาภาวนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราช วิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

^{๑๙} พระมหาวิฑูร เทวธมโม (เกิดศร), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์ ๕ กับพละ ๕”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒.

และอภิญาบาการเมือง”^{๒๐}

๕) พระสุกัร สุตสงวน ได้ศีกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์วิธีการปรับอินทรีย์ให้สมคูลในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔” พบว่า อินทรีย์ ๕ ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ มีดังนี้ คือ การปรับให้ศรัทธามีความสมคูลกับปัญญา สมาธิมีความสมคูลกับวิริยะ และการมีสติระลึกรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ที่กล่าวว่าให้กำหนดรู้สภาวะธรรมปัจจุบันโดยการจดจ่ออยู่กับสภาวะธรรมปัจจุบันแต่ละขณะอย่างต่อเนื่องโดยมีกระบวนการฝึกด้วยการกำหนดรู้ตามอิริยาบถใหญ่ คือ อิริยาบถยืน อิริยาบถเดิน อิริยาบถนั่ง และอิริยาบถนอน ตลอดถึงอิริยาบถย่อยต่าง ๆ^{๒๑}

๖) พระสมบุรณ์ ปณณวฑฒ (อุทา) ได้ศีกษาวิจัยเรื่อง “ศีกษาอินทรีย์ ๕ ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน” พบว่า อินทรีย์ ๕ สามารถประกอบเข้าในสติปัฏฐาน ๔ ประการ ได้อย่างกลมกลืน แสดงว่า ในการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ นั้น หลักสำคัญที่ต้องมี คือ การปลูกสร้าง ความเลื่อมใสในการปฏิบัติให้เกิดขึ้นก่อนเป็นอันดับแรก ที่เรียกว่า ศรัทธา เพราะเมื่อเกิดศรัทธาแล้วความเพียรก็ตามมา^{๒๒}

๗) สุกัร ทุมทอง ได้ศีกษาวิจัยเรื่อง “ศีกษาการพัฒนาอินทรีย์สังวรในพระพุทศาสนาเถรวาท” พบว่า ธรรมหมวดอินทรีย์ต้องประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นธรรมหลัก ทำให้โพธิปักขิยธรรมนั้นสมบุรณ์ จึงจะประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติและเป็นไปเพื่อการพ้นทุกข์อย่างแท้จริง^{๒๓}

---

^{๒๐} พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (โอสฐ), “การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์อินทรีย์ ๕ เปรียบเทียบกับญาณ ๑๖”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕.

^{๒๑} พระสุกัร สุตสงวน, “วิเคราะห์วิธีการปรับอินทรีย์ให้สมคูลในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๑.

^{๒๒} พระสมบุรณ์ ปณณวฑฒ (อุทา), “ศีกษาอินทรีย์ ๕ ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒.

^{๒๓} สุกัร ทุมทอง, “ศีกษาการพัฒนาอินทรีย์สังวรในพระพุทศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๗ - ๒๓๑.

๘) นางสาวณัฐจิตต์ เล่าห์วีระ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาอินทรีย์ในอินทรีย์ภาวานาสูตร” พบว่า พระพุทธเจ้าตรัสอสาสวัคขยสูตร พระสูตรว่าด้วยการเจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อความสิ้นอาสวะ คือ ภิกขุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ อินทรีย์ ๕ เป็นไฉน คือ สัทธินทรีย์ ฯลฯ ปัญญินทรีย์ ภิกขุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ^{๒๔}

สรุปว่า จากการศึกษาทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิทยานิพนธ์ดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นการวิจัยหัวข้อธรรมเกี่ยวกับอินทรีย์ ๕ และสติปัฏฐาน ๔ ในแง่มุมต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกับเนื้อหาในเรื่อง “การพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔” เท่านั้น แต่ยังไม่ตรงและครอบคลุมประเด็นเนื้อหาที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษา เช่น ยังไม่กล่าวถึงการอบรมบ่มอินทรีย์ ๕ ให้แก่กล้าด้วยอาหารของวิชาและวิมุตติ ๙ หรือด้วยอาการ ๙ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ และเพิ่มเติมในรายละเอียดต่าง ๆ เป็นต้น จึงทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจศึกษาในครั้งนี้ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้ที่สนใจศึกษา เป็นข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เป็นแนวทางให้ผู้ปฏิบัติในการปฏิบัติธรรม อบรมจิต และพัฒนาปัญญา ดำเนินไปสู่ความเจริญงอกงามในธรรมไปตามลำดับได้อย่างถูกต้อง บรรลุมรรค ผล นิพพาน ในพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา หลักธรรมการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ แล้วนำมาสรุป บรรยายเชิงพรรณนา ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่พิมพ์พุทธศักราช ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙, คัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย แปล ชุต ๙๑ เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๑ พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น เพื่อเป็นการขยายความในเนื้อหาเพิ่มเติมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

^{๒๔} ณัฐจิตต์ เล่าห์วีระ, “ศึกษาการพัฒนาอินทรีย์ในอินทรีย์ภาวานาสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๖.

๑.๗.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วิปัสสนานัย เล่ม ๑, วิปัสสนานัย เล่ม ๒ พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), วิปัสสนาที่ปณีฎีกา, ๑๐๐ ปี อัครมหาภิกษุญาณจารย์, วิปัสสนาวงศ์ ในประเทศไทย พระอาจารย์ภททันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหาภิกษุญาณจารย์ ดร., วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑, วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒ โดยพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร ป.ธ. ๙), In This Very Life รู้แจ้งในชาตินี้ โดยพระภิกษุญาณจารย์ พระปณิธิตาภิวงค์, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นต้น

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิมาสรุป เรียบเรียง แบบบรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบความถูกต้องโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาภาวนา

๑.๗.๔ นำข้อมูลที่ตรวจสอบแล้วมาปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา แล้วนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบอินทรีย์ ๕ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ว่าเป็นอย่างไร

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ว่าเป็นอย่างไร

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการพัฒนาอินทรีย์ ๕ ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ว่าเป็นอย่างไร